

területén dolgozók - s itt jelenlévők - azonban tisztában vannak azzal: együttműködve, közösen kell létrehozniuk egy olyan jól működő gyermekvédelmi törvényt, mely valóban a gyermek, a társadalom legkiszolgáltatottabb helyzetben lévő tagjának érdekét védi.

A KRIMINÁLPOLITIKA AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

A növekvő bűnözésre való állami reagálás területén felmerülő elméleti és gyakorlati dilemmákkal foglalkoztak a Magyar Kriminológiai Társaság a "Kriminálpolitika aktuális kérdései" című 1995. március 24-i ülésének előadói.

A három felkért szakember, ha eltérő témaköröket is érintett, azért egy közös jellemzője volt mondandójuknak: elsősorban nem válaszokat, megoldásokat fogalmaztak meg, hanem továbbgondolásra érdemes tudományelméleti, társadalompolitikai és jogalkotási kérdéseket vetettek fel.

Pusztai László például felelevenítette a "kriminálpolitika" fogalmával kapcsolatos egykori álláspontokat és ezek ismertetése mellett a kriminálpolitika mint gyakorlat egy lehetséges megközelítéséről beszélt.

Irk Ferenc a bűnözéssel szembeni fellépés korlátait hangsúlyozta. Ennek során kriminológusként érthető módon nem a büntetőjogi és eljárásjogi garanciákra koncentrált, hanem a társadalmi-gazdasági körülményekre, azokra a viszonyokra, amelyek között a büntető igazságszolgáltatási rendszer működik.

Bárd Károly két kriminálpolitikai modellt vázolt fel, majd ezekre figyelemmel elemezte a hazai büntető jogalkotást és utalt a magyar kriminálpolitika előtt álló feladatokra.

Ezúttal az előadásokat követő vitáról nem tudunk beszámolni. Biztosra vehető azonban, hogy a kriminálpolitikáról szóló jövőbeni hazai publikációkban gyakran hivatkoznak majd a szerzők az itt közölt előadásokra.

Dr. Pusztai László (az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet igazgatója):

BEVEZETŐ GONDOLATOK A KRIMINÁLPOLITIKA AKTUÁLIS KÉRDÉSEIHEZ

Az a tény, hogy a bevezető előadás megtartásához három előadóra is szükség van, már önmagában jelzi, hogy a kriminálpolitika aktuális kérdéseit felvezetni nem könnyű feladat. A másik oldalról viszont a hármasszereposztás megvonja az időbeli kereteket: egy bevezető előadásnak közismerten nem illik 45 percnél tovább tartani, így egy-egy előadóra éppen egy negyedóra jut. Mivel nemrég megkíséréltem tíz perc alatt tíz tételben összefoglalni a társadalmi önvédelmi csoportok szerepét a bűnmegelőzésben - és e kísérletem, hogy a büntetőjog nyelvén fejezzem ki magam, az alkalmatlan kísérlet tipikus példájának bizonyult - most 15 percben mindössze három témát érintenék.

1. Mi is az a kriminálpolitika?

Ha plagizálni akarnám társaságunk nagytekintélyű elnökének, Szabó Andrásnak a szolnoki Kriminológiai Vándorgyűlésen tartott előadása kezdő gondolatainak egyikét, mondandóm első témáját azzal vezetném be, hogy tényleg jó volna már tudni, egyáltalán mi is az a kriminálpolitika. S ezt két okból is jó lenne tudni.

Jó lenne tudni a mai tudományos ülés szempontjából, de jó lenne a kriminálpolitika gyakorlati megvalósítása szempontjából is.

Ami a tudományos ülést illeti: azért tartom szükségesnek mindjárt az elején definiálni a kriminálpolitika fogalmát, hogy ettől kezdve ugyanarról beszéljünk, ne pedig ugyanannak nevezve egészen eltérő dolgokat véljünk e fogalom alá tartozónak. E veszély realitását jelzi, hogy Feuerbach óta használják e fogalmat a bűnügyi tudományokban, de valószínűleg minden jelenlévő

legalább háromféle értelmét tudná citálni, jónévvű szerzőkre hivatkozva annak bizonyításánál, hogy csak és kizárólag az az értelem a helyes.

Ugyane problémával szembesültünk akkor is, amikor - úgy két-három éve - az OKKRI, legfőbb ügyész úr kezdeményezésére megpróbált kialakítani egy kriminálpolitikai koncepciót. E koncepciót azóta az Ügyészségi Értesítőben közzétettük, nyilván többek előtt ismert, néhányan reagáltak is rá a hazai szaksajtóban. A koncepció - a preambulumban - a fogalmi rendszert ismertető fejezettel kezdődik, ahol leírjuk, hogy a kriminálpolitika kifejezést a bűnügyi szakirodalomban két fő értelemben használják. Jelenti egyrészt a bűnügyi tudományok egyik ágát, másrészt azt a gyakorlati tevékenységet, amellyel az állam a bűnözés kezelésénél a kriminálpolitika, mint tudományos diszciplína által kialakított elveket alkalmazza. Itt mindjárt meg kell állnom, belátva, hogy e megfogalmazás nem túl precíz. Az állam - pontosabban az állam erre feljogosított szervei - természetesen nem tudományos dolgozatokban megfogalmazott elveket alkalmaznak, hanem a tudományos dolgozatokkal megalapozott, de joggá transzformált elveket: magát a hatályos jogot.

A kriminálpolitika, mint tudományág önállósága vitatott. A korábbi magyar szakirodalom (pl. Fayer László, Irk Albert) Feuerbach nyomán a büntetőjog segédtudományainak egyikeként önálló tudományágnak tekintette. Az 1960-80-as években az az álláspont vált uralkodóvá, amely önálló diszciplína jellegét tagadta, arra hivatkozva, hogy a kriminálpolitika sem önálló tárgykörrel, sem sajátos vizsgálati módszerrel nem rendelkezik (Horváth Tibor, Vermes Miklós, Békés Imre). A legutóbbi időkben ismét erősödnek azok a nézetek, amelyek a bűnügyi tudományok egyik önálló ágaként kezelik a kriminálpolitikát (Földvári József). A hazaihoz hasonlóan a kriminálpolitikai tudományági önállóságának kérdése a külföldi szakirodalomban is vitatott.

A tudományági önállóság körüli vitában kifejezett érvek és ellenérvek szükségszerűen kihatnak a kriminálpolitikára, mint gyakorlati

tevékenységre is. Vannak szerzők, akik a bírói függetlenség elvéből kiindulva úgy vélik, a jogalkalmazásban nem, hanem csak a jogalkotásban lehet helye a politikai megfontolásoknak, ennek megfelelően a kriminálpolitikát gyakorlatilag "törvényhozói állambölcsességgként" fogják fel (pl. H.H. Jeschek, s ha jól értem Szabó András már idézett szolnoki előadása egyik mondatát - azt ugyanis, hogy "A büntetőpolitika nem lépheti át a büntetőjog küszöbét, mert itt már jogává válva működik" - akkor ő is ezt az elméletet vallja), és a büntetőjogi reformokhoz kötődik. Századunk első felétől azonban egyes államokban a gyakorlatban is alkalmazták azt az elképzelést, amely szerint a bűnözés elleni küzdelem hatékonysága fokozható, ha a büntetőjogi eszközöket szociálpolitikai és biztonsági intézkedésekkel kombinálják. A kriminálpolitikai-szociálpolitikai megfontolásokat követő célbüntetések intézményesítése azután megkövetelte a büntető jogalkalmazásban az eseti szinten is az ésszerűségi (hasznossági, célszerűségi) szempontok érvényesítését, azaz a "jogalkalmazói állambölcsest", amelynek részletes szempontjait csak a kriminálpolitika tágran értelmezett ismeretanyaga foghatta át.

Az alkotmánybíráskodás kialakulása óta azután hazai vonatkozásban is megfogalmazódott, és mindenkire nézve kötelező döntésekben kimondott az az alapelv is, hogy az alkotmányos jogállamisággal az ún. tettes-orientált javító-rezocializáló-kezelő büntetőjog, a haszonelvű, célracionális büntetés összeegyeztethetetlenek, annak az irodalomban neoklasszikus jelzővel ellátott tett- és bűnösség arányos megtorlás felel meg. E tétel helyességét vitatni ugyan a tudomány szabadsága, addig azonban, amíg normatív aktusban meg nem változik, a gyakorlatban alkalmazni kötelező.

S ezzel elértünk a kriminálpolitikához, mint gyakorlati tevékenységhez, amelynek fogalmát kriminálpolitikai koncepciókban akként határoztuk meg, hogy az a már elkövetett jogsértésekre adott büntetőjogi válasz-stratégiák gyűj-

tőfogalma. A büntetőjog itt a maga egészében (anyagi, alaki és büntetésvégrehajtási jogként) értendő. Úgy ítéltük meg, hogy a kriminálpolitika a következő alrendszerekre bontható:

- A büntető jogalkotási politika, amely a társadalmi változásokból adódott értékváltozások, prioritások alapján meghatározza a büntetőjogi rendszer (anyagi, eljárási és büntetésvégrehajtási jog és intézményei) "karbantartásának", a kor igényeihez igazodó változtatásának elveit.

- A büntető igazságszolgáltatási politika, amely a büntető igazságszolgáltatás teljes intézményrendszerének működési stratégiáját tartalmazza.

Önállóan nevesített részterületei:

- a bűnüldözési politika, amely a bűnüldöző szervek (rendőrség és a speciális nyomozó hatóságok, valamint az ügyészség) törvényi keretek közötti tevékenységének súlypontjait, aktuális feladatait, célkitűzéseit határozza meg (pl. kijelöli azokat a bűncselekményeket, illetve bűncselekményi kategóriákat, amelyek aktuális társadalmi igényekből adódó politikai döntés alapján egy meghatározott időszakban fokozott figyelemben részesülnek);

- a vádemelési politika, amely az ügyészség részére biztosított opportunitási jogkör gyakorlati végrehajtásának elveit öleli fel;

- az ítélkezési politika (amelyet egyes szerzők büntetés kiszabási, vagy egyszerűen csak büntetőpolitikának is neveznek), amely a bíróságok gyakorlati büntetés kiszabási elveit, stratégiáit tartalmazza, felsőbb bírósági iránymutatásokat adva annak a mozgástérnek kitöltésére, amelyet a törvény a büntetési keretek és a büntetés kiszabási elvek meghatározásával a bírói mérlegelés számára fenntart;

- A büntetésvégrehajtási (szankcióvégrehajtási) politika a büntetések és intézkedések végrehajtásának elveit és stratégiáit tartalmazza.

2. Melyek az aktuális kérdések?

A második gondolatkör a kriminálpolitika problémái közül az aktuálisokhoz kapcsolódik. Aktuálisnak három problémát vélek:

a) Magyarországon ma nincs igazán kialakult kriminálpolitika, átalakulóban van az állam erre jogosult szerveinek tevékenysége a bűnözéssel való konfrontálódásban.

Ennek okai részben a rendszerváltással összefüggő jogi paradigmaváltásban keresendők, amelynek során a "szocialista törvényességet", mint vezérlő elvet az "alkotmányos jogállamiság" gondolata váltotta fel. Ennek számos kriminálpolitikai következményét már levonta a törvényhozás - részben saját kezdeményezésre, részben mert erre szorította az Alkotmánybíróság akár azzal, hogy hatályon kívül helyezett korábban alapvetőnek vélt büntető anyagi jogi és eljárásjogi intézményeket, vagy úgy, hogy erre megfelelő határidőt tűzött - több pedig folyamatban van. Erről gondolom bővebben hallunk Bárd államtitkár úrtól.

Az egyik oldalról - az alkotmányosság oldaláról - tehát az Alkotmánybíróság alakítja, módosítja a hazai kriminálpolitikát, s a tudomány szabadsága, hogy ezt bírálja és az általa helyesebbnek vélt megoldásokra hívja fel a figyelmet. A másik oldalról viszont a tudomány feladata megítélésem szerint az is, hogy a "sein" kritikáján túl jelezze a "sollent", járuljon hozzá egy új kriminálpolitikai koncepció kialakításához. Tudományos műhelyként ezt kíséreltük meg a már jelzett kriminálpolitikai koncepciókkal, amely azonban - s ezt kritikusan be kell vallanom - a kriminálpolitika kialakítására jogosult állami szervek részéről többé-kevésbé süket fülekre talált. Bízom abban, hogy ez nem a koncepció alapvetően hibás voltára vezethető vissza, hanem megszületése szerencsétlen pillanatára: a választások előtt a pártok legkisebb gondja is nagyobb volt a kriminálpolitika elvi problémáival bíbelődésnél.

b) A kriminálpolitika újragondolása azonban egyre inkább elkerülhetetlenné válik. Egyértelmű ugyanis, hogy a bűnüldöző és az igazságszolgá-

tató szervek eljutottak működőképességük hatására, s a korábbi filozófiát megtestesítő rendszer sürgős reformokra szorul. Hála a negyedik hatalmi ág ebből időnként szenzációt fabrikáló közreműködésének, már nemcsak jogász körökben közismert, hogy mind a bűnüldöző, mind az igazságszolgáltatás szervei túlterheltek. Feldolgozatlan aktahegyek porosodnak a bíróságokon, a ma lebukott bűnüldöző lassacskán csak az ezredforduló körül nyeri el megérdemelt, tetterányos és igazságos büntetését. Rosszmájú kollégák szerint tiszta szerencse, hogy a felderítési eredményesség ott tart, ahol, mert ha ugrásszerűen megnövekedne, az ügyészség és a bíróság belefulladna a rázúduló ügyek tömegébe. A kriminálpolitika egyik legaktuálisabb problémája tehát a bűnüldöző és igazságszolgáltató tevékenység gyorsítása, racionalizálása, az ügyek belátható időn belüli elintézését lehetővé tevő - de ugyanakkor az alkotmányos jogállami követelményeknek is eleget tevő - eljárási módok kialakítása. Quadratura circulis - mondják erre a latin nyelv rejtelmében járatosabbak, jelezve, hogy a kör négyszögesítése kevés sikerrel kecsegtető feladat. Ennek ellenére meg kell kísérelni, mert a periculum in mora, a késedelem veszélye azzal járhat, hogy az igazságszolgáltatás lassacskán olyan ügytömeget kénytelen maga előtt görgetni, amely egy ponton lavinává változhat: elsodorja az egész igazságszolgáltatást.

c) A kriminálpolitika aktuális gondja továbbá megítélésem szerint az ítélezési gyakorlat egyre távolabb kerülése a közösség elvárásaitól. Egyre több jelét tapasztaljuk, hogy a közvélemény elégedetlen a kiszabott büntetések súlyával, hogy a halálbüntetés eltörléséről ne is beszéljek. A kriminálpolitika alakítóinak feltétlen fel kell figyelni az ebben rejlő politikai veszélyekre. Ma Magyarországon nem kevesen vallják, hogy itt biztonságban csak a gyilkosok vannak. Aki bekerül a szegedi "Csillagba", arra jobban vigyáznak, mint a köztársasági elnökre. Biztos lehet benne, hogy büntetése letöltéséig - s ez előreláthatólag rövidesen valóban életfogytiglanig lesz -, megkapja

azt a kötelező minimális gondoskodást, amelynek szintje az "emberi jogokat a börtönben is" mozgalom harcos szószólóinak működésére tekintettel folyamatosan emelkedik - még kint, a szabad életben ki van téve egyrészt a keleti vadkapitalizmus farkastörvényeinek, másrészt bármikor megölhetik. Mivel azt a szépen hangzó elvet, hogy senki se fosztható meg az élethez való jogától, csak az állam tartja magára kötelezőnek, a pár ezer forintért bárkit megölni képes bérgyilkosok, de mint a napokban elkövetett Tárogató úti, vagy a mai törökbálinti pap-gyilkosság jelzi, már a betörők sem. Ez a fajta büntetési liberálizmus egyébként a szélsőséges politikai nézetektől mentes, de személyi biztonságukért szubjektív megítélésük alapján okkal aggódó állampolgárokat sodorhat a közrendet és közbiztonságot - előre nem részletezett eszközökkel - ígérő politikusok táborába.

Hiába tudja a szakma - nemzetközi statisztikák, stb. alapján -, hogy pl. Hollandiához képest a magyar ítélkezési gyakorlat közel sem enyhe, ha erről a közvéleményt nem tudja meggyőzni. Zárójelben jegyzem meg, a szakma részben maga is zavarban van. A büntetés-kiszabási gyakorlat ugyanis úgy tűnik, máig sem tudta kiheverni a halálbüntetés eltörléséből adódó határozatlanságát, de a közvélemény jól emlékszik, hogy ugyanolyan cselekményekért régebben az elkövető többet kapott, mivel akkor a maximum más volt, s a bírák ahhoz arányosítottak. Újra kell gondolni a Btk. szankciórendszerét és vagy a közvéleményt kell meggyőzni az enyhébb, a jelenlegi maximumhoz arányosított büntetések elfogadásáról - vagy... Lehet persze, hogy az idő múlása mindent önmaga megold, de közel sem vagyok biztos abban, hogy a hagyományos "patópáli" szemlélet eredményre vezet.

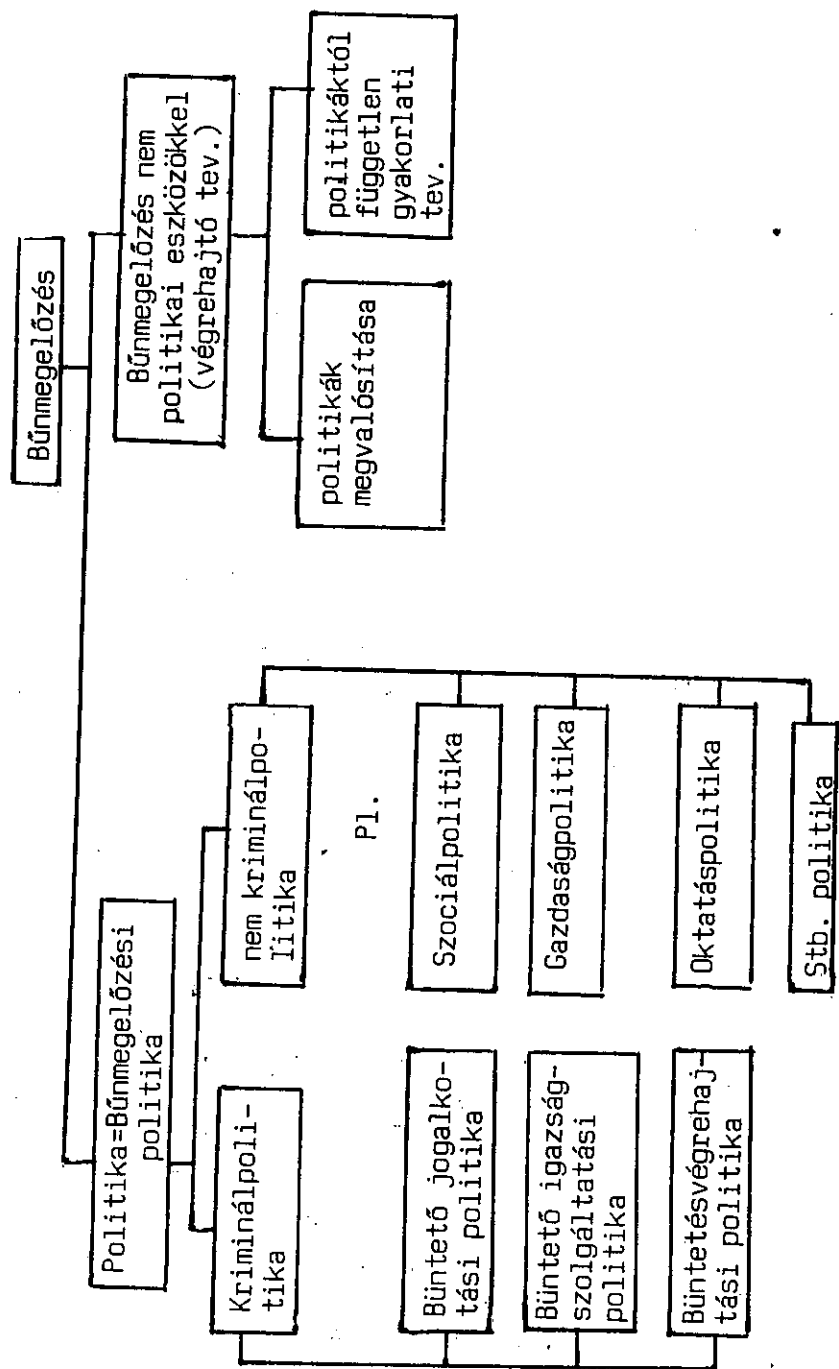
E vonatkozásban mindenképpen lépni kellene, mert sajnálatos módon nem lehetünk biztosak abban, hogy a mostani magasabb szinten valóban stabilizálódik a bűnözés, s nemcsak átmeneti stagnálás tanúi vagyunk. A gazdasági helyzet

rosszabbodása könnyen újabb vagyon elleni bűnözési hullámot indíthat be. Még több sértettel, még kevesebb megértéssel a bűnelkövetők és a liberális bünteteskiszabás iránt.

3. Kriminálpolitika és bűnmegelőzés.

Tartok tőle, hogy a harmadik kérdéskör részletes kifejtésére nem igazán maradt időm. Pedig ez is izgalmas téma: a kriminálpolitika és a bűnmegelőzés viszonya. Különösen azért, mert a hazai szaksajtóban gyakran azonosítják a két fogalmat. Pedig erről szó sincs. Egyértelműen - s azt hiszem, helyesen - vázoltuk kriminálpolitikai koncepciónkban, hogy e két kérdéskör ugyan szorosan összefügg, de a bűnmegelőzésnek vannak messze a kriminálpolitikán túlmutató összetevői. Itt tulajdonképpen eltérő megközelítési módról van szó: ha a bűnmegelőzés oldaláról indulunk, azt tekintjük egésznek, a kriminálpolitika csak az egyik összetevő. Ezt az összefüggést szemlélteti az alábbi - a kriminálpolitikai koncepcióhoz is mellékelte - séma:

TÁBLÁZAT A BŰNMEGELŐZÉS RENDSZERÉRŐL

Dr. Irk Ferenc (az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet igazgatóhelyettese):

SÚLYPONTOK A KRIMINÁLPOLITIKÁBAN

1. A kriminálpolitika súlypontjairól

A magam részéről a következőkben elsősorban a kriminálpolitika korlátaira szeretném a figyelmet felhívni. Ez egyúttal annak hangsúlyozását is jelenti, hogy mennyire fontos a bűnmegeelőzésnek a kriminálpolitikán kívüli területe. Tehát lényegesnek tekintem annak kiemelését, hogy bár a kriminálpolitika a bűnmegeelőzésnek elengedhetetlen része, azonban hatóköre - a prevenció egészéhez képest - nagyon korlátozott. Felmerül tehát a kérdés: melyek azok a területek, ahol a kriminálpolitika legkevésbé, és melyek azok, ahol leginkább képes hatást gyakorolni a bűnözésre, a bűnelkövetéseket kiváltó okokra?

Napjainkban rengeteg szó esik a szervezett bűnözésről. Politikusok olykor kampánycéllal, olykor kormányzati feladatként használják ezt a fogalmat. A társadalomnak pedig azt sugallják, hogy a bűnüldöző szervek alapvető feladata ennek, a nemzeteken átnyúló és nemcsak egyes országok, de földrészek normális működését károsan befolyásoló jelenségnek a visszaszorítása. A teendők ilyen ki- és leosztása egyúttal azt a képzetet kelti, hogy a kriminálpolitika eszközszerének hatékony alkalmazása lehetővé teszi a szervezett bűnözés elleni eredményes fellépést.

A fentiekkel szemben viszont mind a szakemberek egy tekintélyes része azt vallja, mind a mindennapi tapasztalat azt mutatja, hogy épp a szervezett bűnözés, annak is a társadalom számára legveszélyesebb része az a terület, ahol a kriminálpolitika eszköztára a jelenségek befolyásolására jobbra alkalmatlan. Ez főként két területen látványos és - az állam szerepvállalását fontosnak tartó szakemberek számára éppenséggel -